

GEDİZ DEPREMİNDE YÜRÜTÜLEN İNSANİ YARDIM ÇALIŞMALARININ AFET YÖNETİMİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yusuf GÜNER¹

Öz

Türkiye, tarihi boyunca depremler başta olmak üzere birçok afet yaşamış ve bu afetlerde kayıplar meydana gelmiştir. Batı Anadolu Fay'ı üzerindeki Kütahya'ya bağlı Gediz ilçesinde, 28 Mart 1970'te yaşanan 7.2 büyüklüğündeki deprem bunlardan birisidir. Türkiye afetler tarihine 'Gediz Depremi' olarak geçen bu afette 1086 kişi yaşamını kaybederken, 1260 kişi de yaralanmıştır. Gediz Depremi insan sağlığının yanında hem fiziksel ve ekonomik hem de sosyal birçok olumsuz sonucu beraberinde getirmiştir. Bu depremde yaklaşık 27000 bina hasar görmüş ya da yıkılmış, ilçe merkezi hükümet kararı ile 7 km güneye taşınarak şehir yapısı ve sosyal yapı baştan tesis edilmiştir. Deprem sonrası hükümet ulusal ve uluslararası düzeyde insani yardım çağrısında bulunmuştur. Ülke genelinde insani yardım kampanyaları düzenlenmiştir. Yardım çağrısı yurtdışından da karşılık bulmuştur. O dönemki ismi ile Batı Almanya başta olmak üzere birçok ülke bölgeye insani yardım göndermiştir.

Bu çalışmada insani yardım kavramının kapsamına afet vb. olaylar sonrası muhtaç insanlara yapılan aynı, nakdi ve hizmetsel nitelikteki tüm yardımlar dâhil edilmektedir. Bu çalışmada, Gediz Depremi'nde yürütülen tüm insani yardım faaliyetlerinin, arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemi ile elde edilen veriler üzerinden afet yönetimi bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu depremde yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında ele alan akademik bir çalışma olmadığı için, çalışmanın literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Gediz Depremi
Afet Yönetimi
İnsani Yardım

Makale Hakkında

Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi : 30.08.2022
Kabul Tarihi : 23.10.2022
E-Yayın Tarihi : 28.11.2022

¹ Öğr. Gör., Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü. e-posta: yusuf.guner@ksbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3979-8219

THE EVALUATION OF HUMANITARIAN ACTIONS CONDUCTED IN THE GEDİZ EARTHQUAKE WITHIN THE CONTEXT OF DISASTER MANAGEMENT

Abstract

Throughout its history, Turkey has experienced many disasters, especially earthquakes, and significant losses have occurred. The 7.2 magnitude earthquake that took place on March 28, 1970 in Gediz district of Kutahya on the Western Anatolian Fault is one of them. In this disaster, which is known as the 'Gediz Earthquake' in the history of disasters in Turkey, 1086 people lost their lives and 1260 people were injured. The Gediz Earthquake resulted in many negative consequences in physical, economic and social terms and also had a negative effect on human health. In this earthquake, approximately 27000 buildings were damaged or destroyed, the district center was moved 7 km to the south with the decision of the government, the city structure and social structures were re-established. After the earthquake, the government called for humanitarian aid at the national and international levels. Humanitarian aid campaigns were organized throughout the country. The call for help was also answered from abroad. Many countries, especially West Germany, as it was called at that time, sent humanitarian aid to the region.

In this study, within the scope of the concept of humanitarian aid, in-kind aid, cash and all service-related aids given to people in need after disasters etc. are included. In this study, it is aimed to evaluate all humanitarian aid activities carried out in the Gediz Earthquake in the context of disaster management through the data obtained through archive research and literature review. Since there is no academic study that deals with the humanitarian aid works carried out in this earthquake in the context of disaster management, it is thought that the study will make an important contribution to the literature.

Keywords

Gediz Earthquake
Disaster Management
Humanitarian Aid

Article Info

Research Article

Received : 08.30.2022
Accepted : 10.23.2022
Online Published : 11.28.2022

Kaynakça Gösterimi Güner, Y. (2022). Gediz Depreminde Yürütülen İnsani Yardım Çalışmalarının Afet Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi. Toplum, Ekonomi ve Yönetim Dergisi, 3 (2), 121-150.

Citation Information: Guner, Y. (2022). The Evaluation of Humanitarian Actions Conducted in the Gediz Earthquake within the Context of Disaster Management. Journal of Society, Economics and Management, 3 (2), 121-150.

GİRİŞ

Günümüzde yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen afetlerin, canlıların ve çevrenin üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerinin yanı sıra meydana geldiği bölgenin ekonomisinde, kentsel planlamasında ve güvenliğinde ciddi sorunlara neden olduğu söylenebilir (Bilgili ve Aktaş, 2022: 418). Yaşanan afetlerin insanlık tarihi kadar eskiye dayandığı ifade edilebilir. Her yıl farklı bölgelerde/ yerlerde çeşitli etkilere sahip afetlerin yaşandığı bilinmektedir. ‘Uluslararası Afet Veri Tabanı (EM-DAT)’na göre dünya genelinde 2022 yılı ilk dokuz ayı içerisinde, 373 adet doğa ve insan kaynaklı (teknolojik) afet yaşanmıştır. Yaşanan bu afetler sonucu 13.677 kişi yaşamını kaybederken; 50.499 kişi yaralanmış ve 48.5 milyon dolarlık bir ekonomik kayıp meydana gelmiştir. Türkiye’de ise aynı tarihlerde beş adet olay, afet olarak kayda geçmiştir. Bu afetlerde 39 kişi yaşamını kaybederken; 57 kişi yaralanmış ve yaklaşık 243 bin dolarlık bir ekonomik kayıp meydana gelmiştir (<https://public.emdat.be>, 2022). Afet veri tabanı kayıtları incelendiğinde Türkiye’de hem doğa hem de insan kaynaklı afet tiplerinin yaşandığı görülmektedir. Bir olayın Uluslararası Afet Veri Tabanının da yer alabilmesi için belirli kriterlere sahip olması gerekmektedir. Bu kriterler (EM-DAT, 2022);

- 10 veya daha fazla can kaybının yaşanmış olması,
- 100 veya daha fazla kişinin etkilendiğinin bildirilmiş olması,
- Olağanüstü hâl ilan edilmiş olması,
- Uluslararası yardım çağrısında bulunulmuş olmasıdır.

Türkiye yer aldığı coğrafi ve topoğrafik koşullar sebebi ile doğa kaynaklı afet tiplerinden depremleri sıkça yaşamaktadır. Afetler tarihinde, günümüze kadar Türkiye’nin birçok büyük deprem yaşadığı ve bunların önemli derecede kayıplara yol açtığı görülmektedir.

Çalışmanın da ana konusunu oluşturan 1970 yılında yaşanan Gediz Depremi’ne kadar, kayda geçen büyük depremlere 1939 yılında yaşanan Erzincan Depremi ve 1966 yılında yaşanan Varto Depremi örnek olarak verilebilir. 1939 Erzincan Depremi’nde 32.962 kişi yaşamını kaybederken; 116 bin bina ağır hasara uğramıştır. 1966 Varto Depremi’nde ise 2.394 kişi yaşamını kaybederken; 20 bin bina ağır hasar görmüştür (TMMOB, 2009: 2-5). 28 Mart 1970’te gerçekleşen ve kayıtlara *Gediz Depremi* olarak geçen, 7.2 büyüklüğündeki depremde 1086 kişi ölmüş ve yaklaşık 10 bin bina ağır hasara uğramıştır. Gediz Depremi yol açtığı yıkım ve sonuçlar bakımından Türkiye afetler tarihinde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Bu depremde hasar gören ve yıkılan evlerin yanı sıra nüfusun önemli bir bölümü de etkilenmiştir (<https://deprem.afad.gov.tr>, 2022). Ahşaptan yapılan evlerin çoğunlukta olduğu bu yerleşim yerinde meydana gelen deprem sonrasında çıkan yangın can ve mal kaybını arttırmıştır (Ergünay, 1990: 170). Gediz’deki can kaybının büyük bölümü depremden hemen sonra (şu anki adı ile Eski Gediz’e bağlı Camikebir mahallesi olan) Uluoymak Mahallesi’nde çıkan yangın sonucunda olmuştur (Erkan vd, 2007: 143). Gediz Depremi örneğinde olduğu gibi yaşanan ana afet durumuna bağlı olarak, ikincil afet olarak adlandırılan, olay veya acil durumlar ortaya çıkabilir. Tanım olarak ikincil afetler; “bir afetin etkisi veya tetiklemesi ile meydana gelen yangın, heyelan, baraj yıkılması, patlama, salgın hastalıklar ve endüstriyel

kaza gibi yeni afetlere verilen ad"a denir (AFAD, 2014: 88). Araştırmanın ana konusu olan Gediz Depremi sonrası meydana gelen yangınlar ikincil afetlere örnek olarak verilebilir.

Gediz depreminin insan sağlığı açısından etkilerine baktığımızda; Gediz ilçe nüfusunun sayıca yaklaşık yedide birinin hayatını kaybettiği ve bir o kadarının da yaralı olarak kurtarıldığı görülmektedir. Deprem yol açtığı ölüm ve yaralanmaların yanı sıra çok sayıda yapı hasar görmüş ve kullanılamaz hale gelmiştir (Pınar, 2012: 168). Yaşanan afet sonrasında afetzedelerin barınma, beslenme, sağlık hizmeti, arama kurtarma gibi başlıklarda insani yardıma ihtiyacı doğmuş ve hem ulusal hem de uluslararası ölçekte bölgeye insani yardımlar gönderilmiştir.

İnsani yardım, "yardıma ihtiyacı olan insanlara aynı, nakdi ve hizmetsel nitelikteki yardımların tümü"dür. İnsani yardımlar kalıcı ve uzun vadeli değildir, günlük hayatın akışını bozmadan kısa vadeli olarak yapılır. Literatürde kalkınma yardımı diye de anılan uzun vadeli yardımlar, onun yerini alana kadar genellikle kısa süreli uygulanırlar. İhtiyaç sahibi insanlar arasında evsizler, sığınmacılar ve doğal afet, savaş ve kıtlık kurbanları bulunmaktadır (Karaman, 2021: 2). Literatürde tanım kapsamı çoğunlukla maddi ve lojistik malzeme yardımları ile sınırlandırılrsa da sebebi ve kaynağı ne olursa olsun muhtaçlık içinde bulunan insanlara yapılan her türlü yardım, insani yardım kapsamı içerisinde değerlendirilebilir. Doğa kaynaklı afetler de kriz ortamına yol açan ve insanları muhtaçlık durumuna sevk eden durumlar arasında değerlendirilebilir. Bu çalışmada insani yardım kavramının kapsamı geniş tutulmuş olup; kamu kurumları ya da kâr amacı gütmeyen kuruluşlar tarafından yapılan yardımları ve aynı (mal ve malzeme cinsi), nakdi ve hizmetsel nitelikteki tüm yardımlar, bu tanımın kapsamı içerisinde ele alınmıştır.

Gediz Depremi ile ilgili az sayıda akademik çalışma ve bilimsel yayın olması sebebi ile çalışmanın yazımı sırasında, konuya ilişkin eski gazete haberleri ve internet kaynaklarından daha fazla yararlanılmıştır. Çalışmanın kısıtları arasında; literatürde konuya ilişkin sınırlı sayıda bilimsel çalışma olması ve depremin üzerinden uzun yıllar geçtiği için eski tarihli bazı yayınlara ulaşmada güçlük yaşanması yer almaktadır.

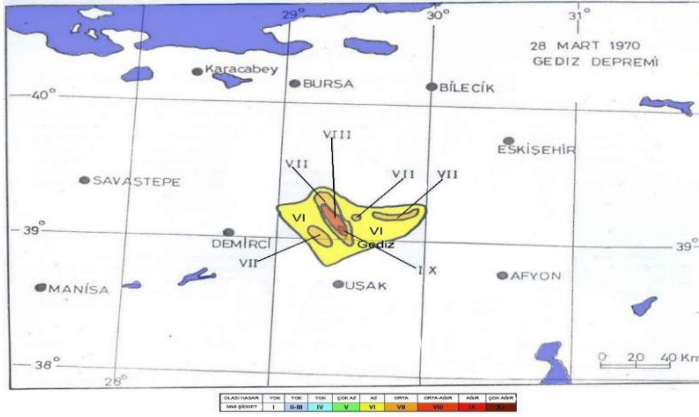
Bu çalışma, Gediz Depremi ile ilgili geriye dönük kayıtların incelenmesi, arşiv araştırması ve literatür taraması yöntemleri ile ulaşılan verilerden yola çıkılarak, yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında değerlendirmek amacıyla yapılmıştır. Literatürde Gediz Depremi'nde yürütülen insani yardım faaliyetlerini bütünsel olarak ele alan ve değerlendiren çalışmalara yazar tarafından ulaşılamamıştır. Dolayısıyla literatürdeki bu eksik çalışmanın özgün değerini artırmaktadır. Çalışmada, Gediz Depremi'nde yürütülen insani yardım faaliyetlerini bir araya getirmek, insani yardım çalışmalarını ve yönetim süreçlerini tüm yönleri ile ortaya koymak hedeflenmiştir.

1. Deprem Özellikleri

28 Mart 1970 tarihinde, yerel saat ile 23:02'de meydana Gediz Depremi'nin dışmerkezi Gediz ilçesine bağlı Akçaalan Köyü ile Gediz-Emet yolu arasında kalan Bozbağlar sırtında yer almaktadır. Deprem yol açtığı sonuçlar bakımından Mercalli Şiddet Ölçeği'ne göre maksimum 8 şiddetinde gerçekleşmiş ve sismograflar depremi Richter Ölçeği'ne göre 7.2 büyüklüğünde ölçmüştürler. Şiddet haritası Şekil 1'de gösterilmiştir. Deprem odak derinliğinin 15-18 km arasında olduğu bildirilmiş Ege ve Marmara bölgelerinin bazı

kesimlerinden hissedilmiştir (<https://deprem.afad.gov.tr>, 2022). Depremden en çok etkilenen iki yerleşim yeri olarak Gediz ilçesinin nüfusu 7500, Emet ilçesinin ise 4800'dür (Erinç vd, 1970: 6).

Şekil 1. Gediz Depremi Şiddet Haritası

Kaynak: <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=20> (23.08.2022).

Birçok depremde olduğu gibi Gediz'de meydana gelen, çevre il ve ilçelerde de yaşayan kişilerin de etkilendiği 7.2'lik ana depremden sonra, en büyüğü 6.0 büyüklüğünde olmak üzere, çok sayıda artçı deprem yaşanmıştır. Bunlar arasında Richter Ölçeği'ne göre 4.0 ve üzeri büyüklükteki depremler Tablo 1' de gösterilmiştir.

Tablo 1. Gediz Depremi'nden Sonra Yaşanan 4.0 ve Üzeri Büyüklükteki Artçı Depremler

Tarih	Büyüklüğü
29 Mart 1970	5.3
31 Mart 1970	4.8
1 Nisan 1970	4.8
2 Nisan 1970	4.4
7 Nisan 1970	5.5
16 Nisan 1970	5.4
19 Nisan 1970	6.0
23 Nisan 1970	5.7

Kaynak: Pınar, 2012

Depremden sonra yapılan incelemeler sonucunda depremin, batıda Manisa Demirci ilçesinden; doğuda Kütahya Altıntaş çevresine kadar 120 km uzunluğunda ve kuzey-güney (N-S) hattında ise Kütahya Emet'in kuzeyinden; güneyde Uşak yolu üzerindeki Gediz'e bağlı Gölcük'e kadar 60 km genişlikte olduğu, yüzölçümünün de 3500 km²'yi geçtiği belirtilmiştir (Erinç vd, 1970: 5). Deprem, genellikle şiddet açısından Kütahya ilini hedef almış gibi görünse de Uşak iline bağlı Banaz, Sivashlı ve Ulubey ilçeleri ile birlikte, Manisa ilinin küçük bir bölümünün ve Demirci ilçesinin de etkilendiği bilinmektedir. Depremin yaşandığı yıllarda Türkiye nüfusunun yaklaşık %60'ının kırsal alanda yaşadığı belirtilmektedir (Mitchell, 1976: 296). Ülke genelindeki duruma benzer şekilde Gediz ve çevresinde de yöre halkının büyük oranda ova, ova kenarları ve alçak yamaçlarda kurulmuş olan köylerde yaşamakta olduğu, ilçe ve şehir merkezlerinde nüfus yoğunluğunun oldukça düşük olduğu görülmektedir. Nüfusun kırsal ve geniş bir arazide seyrek dağılımı, ölü sayısını azaltmış olsa da yapısal hasar ve maddi kayıp oranlarını da aksi yönde yükseltmiştir. Öte yandan kaybı ve hasarı arttıran

başka bir unsurun, binaların inşasında kullanılan malzemelerin kalitesizliği ve depreme dayanıklı inşa edilmemesinden kaynaklandığı düşünülmektedir (Şenol, 2003: 9).

2. Deprem Etkileri

1970 Gediz Depremi'nin fiziksel, ekonomik ve sosyal yönden birçok olumsuz etkisi olmuştur. Depremden sonra birçok insan yaşamını kaybetmiş ya da yaralanmış, birçok ev yıkılmış ya da hasar görmüş ve ülke ekonomisi olumsuz olarak etkilenmiştir. Deprem yalnızca ölçülebilir kayıplara değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik açıdan da olumsuz sonuçlara yol açmıştır (Erkan vd, 2007: 141). Deprem etkilerine sırasıyla değinilecektir.

2.1. İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri

Depremde bina altında kalarak hayatını kaybedenlerin yanı sıra, depremden sonra meydana gelen yangınlar nedeniyle ölüm sayısı artmıştır (D'Souza, 1986: 40). Mesken olarak kullanılan evlerin çoğunlukla ahşap nitelikte, sobalı evler olması ve depremin kış mevsiminde yaşanması nedeniyle yangınların soba kaynaklı olarak yayıldığı öngörülmektedir. Kayıtlara geçen toplam ölüm sayısı 1086, yaralı sayısı da 1258'dir. Gediz Depremi'nde ölüm ve yaralanmaların büyük çoğunluğu Gediz ilçe sınırlarında gerçekleşmiş olup, Emet ilçesinde de büyük kayıp yaşanmıştır (Pınar, 2012: 168). Deprem yol açtığı ölüm ve yaralanmaların diğer ilçe ve bölgelere göre dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Gediz Depremi Sonrasında Ölenlerin ve Yaralıların Sayıları ve Bölgesel Dağılımları

Deprem Gerçekleştiği Yer	Ölü Sayısı	Yaralı Sayısı
Gediz ve 80 Köy	976	842
Emet ve 77 Köy	105	310
Aslanapa ve 32 Köy	3	17
Simav ve 67 Köy	2	5
Diğer İl ve İlçeler	-	84
Toplam	1.086	1.258

Kaynak: Pınar, 2012.

Yaşanan tüm olumsuz durumlara, depremin yaşandığı gece ve sonraki birkaç gün boyunca, kötü hava şartları da eklenmiş; evsiz kalan afetzedeler yağmur, kar ve soğuğa karşı daha da savunmasız hale gelmiştir. Gazete manşetlerine ve haberlerine afetzedelerin soğuk ve yağışlı hava koşullarından olumsuz etkilendiği ve bazı kişilerin hastalanarak zor duruma düştüğü yansımıştır. 03.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberinde afet bölgesinde görevli hekim Dr. Şevket Köksal'ın 10 çocuğun soğuktan etkilenecek öldüğüne ilişkin söylemleri yer almaktadır. Ayrıca aynı haberde, afet bölgesinde kurulan Kızılay İlk Yardım Hastanesi başhekiminin insanların soğuk ve yağışlı havadan olumsuz etkilendiği ve bazı kişilerin akciğer enfeksiyonuna yakalandığına ilişkin açıklaması yer almaktadır. Doğrudan kişisel sağlık sorunlarına yol açan durumların yanında deprem sonrası yaşanan su kesintisi sebebiyle temiz su kaynaklarına ulaşımın zorlaşması, hijyen sorununu beraberinde getirmiş ve bu durum halk sağlığı sorunlarına zemin hazırlamıştır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022). Bunlara ilave olarak deprem bölgesinde barınma alanlarının ve yaşam alanlarının yönetiminde sorunlar olduğu görülmektedir. Umumi tuvalet ihtiyacının karşılanamadığı, insan ve hayvan cesetlerinin defin işlemlerinde sorunlar olduğu belirtilen Milliyet

Gazetesi'nin 03.04.1970 tarihli haberinde bu durumun halk sağlığını tehdit eden başka etkenler olduğuna dikkat çekilmektedir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022). Aynı gazetenin 09.04.1970 tarihli sayısındaki habere göre, Kızılay İlyardım Hastanesi'nde görevli Dr. Rogan Drapper Gediz'de mutlaka bir salgın hastalığın görüleceğini ve bu durumdan endişeli olduğunu belirtmiştir. Salgın hastalıkların önlenmesi amacıyla Kızılay İlyardım Hastanesi tarafından bölge halkı aşılarken; Simav'da kızamık salgını başladığı ve hastalığın diğer bölgelere yayılmasını önlemek için gerekli tedbirin alındığı belirtilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

2.2. Fiziksel Etkileri

D'Souza (1986: 35) Gediz Depremi'nin ve sonrasında çıkan yangınların toplamda 169000 kişilik nüfusun yaşadığı 144 köy yerleşimini olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. Yaşanan deprem ve yangınlar sonrasında kaydedilen raporlara göre 10000'e yakın konut ağır hasar görmüştür. Yıkılan binalar da bu rakama dâhildir. Yine raporlara göre yaklaşık 10000 yapı orta derece, 8000'e yakını da hafif derecede hasara uğramıştır. Bu bağlamda çeşitli derecelerde hasara uğrayan bina sayısının toplamda 27000'i aştığı Tablo 3'de görülmektedir.

Tablo 3. Gediz Depremi'nde Hasar Gören Binaların Bölgelere Göre Dağılımı

Deprem Gerçekleştiği Yer		Ağır Hasarlı	Orta Hasarlı	Az Hasarlı	TOPLAM
KÜTAHYA	Gediz ve 80 Köy	5.807	2.926	2.240	10.973
	Emet ve 77 Köy	2.871	3.699	2.994	9.564
	Aslanapa ve 32 Köy	284	1.107	564	1.955
	Simav ve 67 Köy	228	966	2.994	4.188
	Altıntaş ve 13 Köy	211	400	380	991
Ara Toplam		9.401	9.098	7.261	25.760
UŞAK	Ulubey-Banaz-Sivaslı (İlçe merkezleri ve köylerinde)	71	558	484	1.113
MANİSA	Demirci (İlçe merkezi ve köylerinde)	350	-	-	350
Genel Toplam		9.822	9.656	7.745	27.223

Kaynak: Pınar, 2012.

Depremden sonra yapısal hasarı arttırıcı en önemli durum ise Gediz itfaiye binasının çökmesi olmuştur. Bu olay sonucu iki itfaiyeci hayatını kaybetmiş ve itfaiye araçları enkaz altında kalmıştır. İlçe itfaiye teşkilatının çökmesi sebebiyle müdahalesi geciken yangınlarda, Gediz'de 350, Akçaalan'da 300 ve Kayaköy'de 120 konut yanarak kullanılmaz hale geldiği kayıtlara geçmiştir (Ergünay, 1990: 172).

Yapısal ve fiziksel hasar bağlamında Gediz'de yıkılan evlerin dışında iki tarihi yapı da hasar görmüştür. Bu yapılardan bir tanesi Mehmet Çelebi'nin milattan sonra 15. yüzyılda yaptırdığı bildirilen 'Gediz Ulu Cami'dir. Bunun yanısıra Çavdarhisar'da yer alan 'Aizonai Antik Kenti'ndeki eski tapınak sütunlarında da deprem kaynaklı yıkılmalar ve bazı yerlerinde çatlaklar meydana geldiği aktarılmaktadır (Mitchell, 1976: 313).

Depremi yaşadığı bölgelerde yapısal hasarların artmasında yapıların özellikleri de etkili olmuştur. Binaların büyük çoğunluğunun ahşap malzemeden inşa edildiği görülmektedir. Uzsoy ve Çelebi (1970: 55) ahşap olmayan kaim kerpiç duvarlı ağır yapıların da bölge için uygun tipte inşa edilmediğini ve bunun hasarı arttırdığını belirtmektedir. Ahşap, bağdadi ve hıms yapıların Gediz Depremi'nde dayanıklılık konusunda avantaj sağlamasına karşılık, bu tip yapıların birbirine yakın ve hatta yapışık nizamda inşa edilmesinin, deprem sonrasında çıkan yangınların da hızla yayılmasına zemin hazırladığını ve bu suretle zayıfların artması noktasında da dezavantaj yarattığını söylemek mümkündür. Hasarın daha çok köylerde olmasının, köylerdeki binalarda kullanılan yapı malzemelerinin kalitesi ve işçiliğın kötü olmasına bağlı olduğu düşünülmektedir. Çünkü deprem sonrasında yapılan çalışmalarda, birkaçı hariç betonarme karkas yapıların beklenen ve müsaade edilen dereceden fazla hasar görmedikleri, sarsıntı karşısında beklenen normal bir davranış gösterdikleri tespit edilmiştir. Yani betonarme yapıların diğer yapı türlerine göre daha az hasar aldığı tespit edilmiştir (Uzsoy ve Çelebi, 1970: 25).

Gediz Depremi'nin fiziksel etkileri arasında ulaşım ve alt yapı sistemlerine verilen zararlar da değerlendirilebilir. Gazete haberleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tutanakları, bilimsel yayın ve raporlara göre mevcut yolların gerek zarar görmesi, gerekse dar ve yetersiz olması gibi nedenlerle insani yardımların ulaştırılmasında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Öyle ki 48 saat boyunca insani yardım ulaştırılamayan köyler olduğu aktarılmaktadır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

2.3. Ekonomik Etkileri

Yaşanan tüm afetlerde olduğu gibi, şüphesiz Gediz Depremi'nin de doğrudan ve dolaylı ekonomik etkileri olmuştur. Doğrudan ekonomik etkilerine bakıldığında; acil nakdi yardım ve geçici iskân faaliyetlerini içine alan toplam ekonomik kaybın 56 milyon dolar civarında olduğu görülmektedir (Tercan, 2001: 50).

Deprem sonrası binaların hasar durumu dönemin İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hasar derecelerine göre sınıflandırılmış, evleri yıkılan ve ağır hasar gören hak sahipleri için yeni konutlar inşa edilme yoluna gidilirken, orta hasarlı ve az hasarlı yapılar için de tamirat ve güçlendirme masrafları için kredi desteği sağlanmıştır. Devlet, deprem konutlarının inşası için yaklaşık 25 milyon dolar harcamıştır. Deprem sigortası gibi mekanizmalar da olmadığı için bu masraflar, vatandaşları düşük faizli-uzun (25-30 yıl) vadeli kredilerle borçlandırarak tahsis edilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda idare, 'Türkiye Emlak Kredi Bankası' aracılığı ile az hasarlı yapıların hak sahiplerine 1.000 ile 1.500 Türk Lirası; orta hasarlı yapıların hak sahiplerine 1.500 ila 3.000 Türk Lirası; ağır hasar gören binaların hak sahiplerine ise her bir konut için 18.000 Türk Lirası, yıkılan veya tadilat edilemeyecek yapılar için hak sahiplerine tahsis edilen her bir deprem konutu için ise 36.000 Türk Lirası olacak şekilde kredi sağlayarak kalıcı barınma sorununu çözmeyi hedeflemiştir. Ancak kredilerin geri ödemesi ile ilgili sorunlar yaşanmış, hak sahiplerinin çoğu eksik ödeme yapmış ya da hiç ödeme yapmamıştır. Çözüm olarak hükümet başlangıçtaki kredileri %50'ye kadar düşürmüş ve ayrıca felaketten sonra çeşitli vergilerden afetzedeleri muaf tutmuştur. Buna rağmen ödemelerin tamamını geri almak mümkün olmayınca borçların affı yoluna gidilmiştir. Böylelikle kalıcı iskân faaliyetlerine harcanan ve ödemesi geri alınamayan kredi tutarları da devlete doğrudan ekonomik kayıp olarak yansımıştır (D'Souza, 1986: 35).

2.4. Psikososyal Etkileri

Depremler, oluşturdukları yapısal yıkımın ve fiziksel kayıpların yanı sıra çoğu zaman psikolojik yıkıma da yol açan doğal felaketlerdendir. Deprem esnasında insanlar durumu bir tehdit olarak algılayıp korku, uyuşma hissi, terleme, şaşkınlık vb. duygular yaşarken; deprem sonrası bu duygular yerini keder, suçluluk, öfke ve konfüzyona bırakabilmektedir (Nakajima, 2012: 152). Gediz Depremi'nde insanların yaşadığı psikolojik ve sosyal travmalar medyaya yansımıştır. Afet sonrasında ulusal basında yer alan söylevler, röportajlar ve çekilen fotoğraflar incelendiğinde, afet bölgesindeki her insanın duruma farklı duygusal tepkiler verdiği ve yaşanan psikolojik travmanın boyutunun büyük olduğu değerlendirilmektedir.

Yaşanan afetin halk üzerindeki psikolojik etkileri, deprem sonrası ilk anlarda olduğu kadar sonrasında da gözlemlenmeye devam etmiştir. Erkan vd, (2007: 142) depremden tam olarak 35 yıl sonra bazı afetzedeler ile görüşerek gerçekleştirdikleri çalışma verilerine göre afetzedelerin yaşadığı psikolojik travma şu örneklerle açıklanabilir; çalışmaya katılmayı kabul eden afetzedelerden bazılarının depremle ilgili anılarını anlatmaya başlayınca duygulanıp görüşmeyi tamamlayamadığı ya da görüşmelere sık sık ara veren katılımcıların olduğu belirtilmektedir.

Depremin tüm bu durumların yanı sıra sosyal yapı üzerine de olumsuz etkileri olmuştur. Deprem sonrası yıkılan ilçenin yeni yerleşim yerine taşınması ile birlikte yeni düzene uyum sağlamada zorluklar yaşanmış ve sosyal yapının değişmesi, Gediz halkını olumsuz yönde etkilemiştir (Erkan vd, 2007: 145). Yaptıkları çalışmada Erkan vd, (2017: 145) 'nin görüştüğü bazı afetzedeler yeni yerine taşınan ilçeye kendilerini ait hissetmediklerini; deprem öncesi sosyal düzenlerini, yeni yerleşim yerinde devam ettiremediklerini belirtmektedirler. Çoğu afetzede kendilerine tahsis edilmiş olan deprem evlerini satıp, eski arkadaşlık, komşuluk ilişkilerini devam ettirdikleri insanların yanına yerleşmeyi tercih ettiklerini ifade etmektedir. Bir afetzedenin; "Eski Gediz'deki mahallelerin sosyal yapısı korunarak yeni Gediz'e aktarılmış olması gerekiyor" ifadesi sosyal yapıya olan olumsuz etkiyi ve insanların eskiye olan özlemini açıkça göstermektedir.

3. Gediz Depreminde Yürütülen İnsani Yardım Çalışmaları

3.1. Müdahale Çalışmaları

Gediz Depremi sonrası Türkiye, uluslararası insani yardım çağrısında bulunmuş ve yurt dışından birçok yardım ekibi müdahale çalışmalarına katkıda bulunmak ve insani yardım malzemelerini ulaştırmak üzere yola çıkmıştır. Ancak deprem bölgesine ulaşmaya çalışan yardım araçları ciddi bir ulaşım problemi ile karşılaşmışlardır. Gerek yakınlarına ulaşmak için yola çıkan insanlar gerekse gönüllü yardım için yola çıkan insanlar ve diğer görevli araçlar Kütahya-Gediz otoyolunda uzun araç kuyrukları oluşturmuş ve ulaşım aksamlar görülmüştür. Ulaşım için yola çıkan araçlardan kaynaklanan sorunların dışında oluşan diğer sorunlar ise; yolların günümüze göre dar olması, hasarlı binalardan etrafa yayılan enkaz ve moloz parçalarının yolları kapatmasıdır. Bahsi geçen nedenler ile 48 saat boyunca –başta köylere- insani yardımların ulaştırılmasının, afetzede ve yaralıların tahliyesi ile hastanelere ulaşımının zorlaştığı aktarılmaktadır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Müdahale çalışmaları sürerken birçok sorun yaşanmıştır. İlçe itfaiye teşkilatının yangın söndürme araçları enkaz altında kaldığı için yangına zamanında müdahale edilememiştir. Çevre illerden itfaiye desteği istenmiş; fakat yardımı ulaştırmak da yolların durumu nedeniyle imkânsız hale gelmiştir. Deprem şebeke suyu dâhil birçok su kaynağını da kullanılmaz hale getirmiş; ilçede büyük su sıkıntısı baş göstermiş, çevre illerden gelen arazözler de su bulamadıkları için yangını söndürememişlerdir (Gediz Belediye Arşivi, 2022) Müdahale kapsamında ele alınabilecek insani yardım çalışmalarına sırası ile aşağıda değinilmiştir.

3.1.1.Arama-Kurtarma Yardımı

Depremi yaşadığı 1970 yıllarında, kamu örgütlenmesi içerisinde sistemli çalışan ve kapasite bakımından yeterli bir arama kurtarma teşkilatı olmadığı ve bu konudaki sivil toplum örgütlenmesinin de yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu yüzden deprem sonrası arama kurtarma faaliyetlerini büyük oranda, Resim 1’de görüldüğü gibi, Türk Silahlı Kuvvetleri’ne ait askeri personel yürütmüştür. Askeri personelin yanı sıra bölgeye ulaşan az sayıdaki arama kurtarma ekipleri ve vatandaşlar da enkaz çalışmalarına destek vermiştir. 31.03.1970 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre depremin ikinci günü sonunda, toplamda 89 kişi enkaz altından sağ olarak kurtarılmıştır (<https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 2022)

Resim 1. Gediz Depremi Arama Kurtarma Faaliyetlerine Destek Veren Askeri Personel

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Depremden günler sonra bile arama kurtarma çalışmaları devam etmiş; yurt içinden devletin ve vatandaşların yardımı kadar yurt dışından da arama kurtarma için yardımlarda bulunulmuştur. 03.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre depremin ilk günlerinde Almanya’dan 40 kişilik bir enkaz kaldırma ekibi Gediz’e gelmiştir. Bunun dışında Amerika, İngiltere ve Finlandiyalı gençlerden oluşan sekiz kişilik ekip de arama kurtarma çalışmalarına yardım etmek amacıyla Gediz’e ulaşmıştır. Aynı habere göre depremden beş gün sonra bile

enkaz altından sağ olarak insanlar kurtarılmış ve arama kurtarma çalışmalarına devam edilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

3.1.2.Sağlık Yardımı

Deprem sonrasında merkezi hükümet tarafından pek çok sağlık ekibi de tıbbi yardım amacıyla afet bölgesine gönderilmiştir. Kızılay, acil tıbbi yardımı mümkün kılmak için afet bölgesine 50 yatak kapasiteli mobil bir çadır hastane göndermiştir. Deprem haberinden hemen sonra yola çıkan ekip, çadır hastaneyi kurarak, ertesi gün saat 16:00'da hizmete hazır hale getirmiştir (<http://kizilaytarih.org>, 2022).

Çevre illerdeki sağlık kuruluşları da olaya kayıtsız kalmamış ve acil tıbbi yardım göndermişlerdir. Bunlardan birisi de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'dir. 31.03.1970 tarihli Yeniasır Gazetesi'nin haberine göre Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, afet bölgesine bir sağlık ekibi göndermiştir. Ayrıca İstanbul Cerrahpaşa Hastanesi'nden gönderilen Doç. Dr. Günel Ünsal'ın başkanlığındaki 38 kişilik sağlık ekibinin de yardım amacıyla deprem bölgesine geldiği aktarılmaktadır (<https://www.yeniasir.com.tr>, 2022).

Yurt dışından gelen sağlık yardımları incelendiğinde; o dönem anılan ismi ile Batı Almanya'nın aynı nitelikteki tıbbi yardım malzemelerinin yanı sıra bir seyyar hastane ile beraberinde 42 sağlık personeli gönderdiği ve afetzedelere sağlık hizmeti sağladığı görülmektedir. Bunların dışında Batı Almanya, 20 adet ambulans göndererek yaralıların hastanelere taşınmasına da önemli katkılar sağlamıştır (<http://kizilaytarih.org>, 2022).

Deprem sonrası pek çok nedenle bulaşıcı hastalık riskiyle karşı karşıya kalınması nedeniyle Kızılay İlkyardım Hastanesi tarafından aşılama çalışmaları başlatılmış; salgın hastalık riskine karşı Gediz'de her gün yaklaşık olarak 500 kişi aşılanmıştır (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

3.1.3.Barınma Yardımı

Afetler sonrasında özellikle ilk 48 saatlik akut süreçte geçici barınma yardımlarının sağlanması en önemli insani yardım başlıkları arasında yer almaktadır. Çünkü barınma imkânı olmayan insanların çevre koşullarına karşı savunmasızlıkları da artar. Öte yandan yeterli barınma imkânının sağlanmaması insan onuruna yakışır yaşam biçiminden de insanları uzaklaştırır.

Gediz Depremi'nden sonraki ilk süreçte geçici barınmanın sağlanması için Kızılay, bölgeye ilk etapta 6000 çadır ve 1500 battaniye göndermiştir (Mitchell,1976:301). Kızılay dışında birçok kurum ve kuruluş tarafından bölgeye geçici barınma amaçlı insani yardım malzemesi gönderilmiştir. Bu yardımlardan birisi de Alman ilaç firması 'Bayer' tarafından gerçekleştirilmiştir. Firma, Gediz'e uçaklar ile iglo (buzdan evler) benzeri, kapasitesi yaklaşık olarak Kızılay çadırı kadar olan, dayanıklı köpük evler yapmak üzere özel kimyasallar ve malzemelerin yanı sıra bunları kurabilecek eğitimli personelden oluşan bir ekip göndermiştir. Kayıtlara göre Resim 2'de görseli yer alan, bu kimyasal barınma malzemesi ve yöntemini içeren proje, Dünya üzerindeki doğal afetlerde ilk kez Gediz Depremi'nde uygulanmıştır.

Resim 2. Bayer Firmasının Gönderdiği Özel İglo Tarzı Köpük Evler

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Firmanın gönderdiği eğitimli ve özel bir ekip tarafından kurulan bu evler, yuvarlak dönen bir mekanizma üzerine yerleştirilen ve kubbe şeklinde şişirilen balonun etrafına poliüretan karışımı özel bir sıvının püskürtülmesi ile oluşturulmuştur. Yapılan geçici evlerin dışı su geçirmez bir kimyasal madde ile kaplandıktan sonra zemine sabitlenmiştir. Bu şekilde yapılan 200’den fazla ev numaralandırılmış ve kura yöntemi ile sahiplerine dağıtılmış ve kalıcı barınaklar tesis edilene kadar halk tarafından kullanılmıştır (<https://www.youtube.com>, 2018). Mitchell (1976: 303) çalışmasında, 1973 yılında bölgeyi ziyaret ettiğini ve üç sene geçmesine rağmen bu barınakların sağlam olduğunu, bir kısmının hala çeşitli amaçlar için kullanılmaya devam edildiğini belirtmiştir.

İmar ve İskân Bakanlığı’nın da kalıcı konutlar inşa edilene kadar, özellikle evi yıkılan afetzedelerin konaklayabileceği prefabrik evleri afet bölgesine gönderdiği de kaynaklarda belirtilmektedir (D’Souza, 1986: 40). Çalışmanın bu kısmında kalıcı barınma yardımlarına değinilmemiştir. Kalıcı konut vb. yardımlar ‘İyileştirme Çalışmaları’ başlığı altında ele alınmıştır.

3.1.4. Beslenme Yardımı

Afetlerden sonra insan onuruna yakışır yaşam için ve hayatta kalabilmek için afetzedelere bir an evvel ulaştırılması gereken insani yardımlardan birisi ve belki de en önemlisi ‘Beslenme Yardımları’dır. Gediz Depremi sonrasında gerçekleşen insani yardımlarda, afet bölgesine gönderilen, aynı nitelikteki insani yardımların çoğunun gıda maddelerinden oluştuğu görülmektedir. Kızılay, Gediz’de beslenme yardımı sağlamak ve gıda sorununu çözmek için afet bölgesine saatte 1000 kişiye yemek verebilecek kapasitede iki

adet seyyar saha mutfağı kurmuştur (Mitchell, 1976: 305). Kızılay'ın beslenme yardımlarına ilişkin seyyar mutfaklarla ilgili olarak Resim 4'ü inceleyebilirsiniz.

Resim 4. Kızılay Tarafından Kurulan Seyyar Yardım Mutfağı

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Bahsi geçen beslenme amaçlı gönderilmiş insani yardım malzemelerine ek olarak, müdahale çalışmaları boyunca, afet bölgesine yurt içi ve yurt dışından gıda malzemesi gelmeye devam etmiştir. Toplamda yurt içinden 15 ton un, 13 ton yağ, 20 ton bulgur gönderildiği; yurt dışından ise başta un, pirinç, şeker ve yağ olmak üzere temel gıdalar ile makarna, peksimet, bisküvi, süt tozu, peynir, irmik, mama, çikolata, konsantre süt, konserve et, hazır çorbalık, marmelat vb. gıdaların da gönderildiği görülmektedir (<http://kizilaytarih.org>, 2022). Bu yardımların detaylarını incelemek için Tablo 4 ve Tablo 5'e bakabilirsiniz.

3.1.5. Ayni ve Nakdi Yardımlar

Çalışmanın bu kısmına kadar olan bölümde amaçları bakımından insani yardımlardan 'arama kurtarma, sağlık, barınma ve beslenme' yardımlarına değinilmiştir. Amaç çerçevesinde yapılan bu sınıflamanın dışında insani yardımlar yardımın cinsi ve niteliğine göre; ayni-nakdi ve hizmetsel olarak da sınıflanabilir. Farklı insani yardım kalemleri yaklaşım farkı içeren bu farklı sınıflamalarda ortak bir kalem olarak yer alabilir. Başka bir deyişle bir insani yardımı hem amaç bakımından hem de cinsi bakımından sınıflandırmak mümkündür. Örneğin geçici barınma yardımı olarak çadır aynı zamanda ayni (malzeme) yardım türünde düşünülebilir. Farklı sınıflamalar adına ortak noktanın ifade edildiği bu kısımdan sonra afet bölgesine gönderilen ayni ve nakdi nitelikteki insani yardımlara değinilecektir.

Deprem sonrasında hükümet, insani yardım çağrısında bulunmuş ve bu çağrı karşılık bulmuştur. Sadece Türkiye değil dünyanın birçok yerinden Gediz'e insani yardım yapılmıştır. Birçok ülke, uluslararası kuruluş, sivil toplum kuruluşu (STK) veya şahıslar insani yardım kampanyalarına nakdi bağışlarla destek olmuş ya da imkânları doğrultusunda barınma, giyinme, ısınma gibi ihtiyaçları karşılayacak aynı yardımlarda bulunmuşlardır. Yurt içinde nakit yardımı organizasyonuna bakıldığında, bağış kampanyalarının hükümet eliyle değil denetimsiz bir biçimde gazeteler, STK'lar gibi gönüllü organizasyonlar tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Örneğin; Milliyet Gazetesi 31 Mart 1970'de, 13 gün sürecek bir nakdi bağış kampanyası başlatmış, kampanya boyunca 3 milyon TL'nin üstünde bir nakit yardımı toplandığı belirtilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Yurt içinden gönderilen aynı yardımlarda esas yükü ulusal Kızılay örgütlerinden gelen aynı yardımların oluşturduğu görülmektedir. Tablo 4'te yer alan, Kızılay Dergi Arşivi'ndeki verilere göre; 14024 çadır, bir seyyar hastane, 17 jeneratör, 40 tona yakın gıda maddesi ve 1200 kişilik giyim eşyası Kızılay Genel Merkezi tarafından afet bölgesine gönderilmiştir.

Tablo 4. Kızılay'dan Gelen Aynı Yardımlar

Yardım Cinsi	İl/İlçe	Miktarı
Çadır	Kütahya	4.059 adet
	Gediz	5.460 adet
	Emet	2.025 adet
	Banaz	800 adet
	Simav	400 adet
	Uşak	200 adet
	Tavşanlı	100 adet
	Afyon	80 adet
	Demirci	900 adet
	Toplam	14.024 adet
Battaniye	Kütahya	8.700 adet
	Gediz	1.400 adet
	Emet	200 adet
	Demirci	250 adet
	Toplam	10.550 adet
50 Yataklı Seyyar Hastane		1 adet
Gezici Mutfak		2 adet
Jeneratör		17 adet
Gıda Maddesi		51 ton
Giyim Eşyası (1.200 kişilik)		7.000 parça

Kaynak: <http://kizilaytarih.org/yayinlar.html> (23.08.2022).

Dönem koşullarında hükümet afetlerde nakdi yardım organizasyonu yapmadığı, bu konudaki yetkiyi kendi elinde tutmadığı ve / veya denetim eksikliği olduğu için nakdi yardımlar, gazeteler ya da STK'lar organizasyonu ile yapılmıştır. Örneğin; 'Hürriyet Gazetesi Yardım Ekibi' dört kamyon dolusu 40 tonluk yardım malzemesi ile 30 Mart 1970 tarihinde yola çıkmış ve bölgeye aynı gün ulaşarak afetzedelere yardım faaliyeti yürütmüştür (<https://satis.hurriyet.com.tr>, 2022). Milliyet Gazetesi 31 Mart 1970 tarihli sayısında Gediz ve etrafını etkileyen deprem için nakdi yardım kampanyası başlattığını duyurmuştur. Ertesi gün baskısında ilk günün bağış miktarı 140.780 TL diye belirtilmiştir. Kampanyanın yedinci günü olan 7 Nisan 1970 baskısında, 'Hedef 1.5 Milyon TL' diye yazan Milliyet Gazetesi, yardımların 1.2 Milyon TL'ye ulaştığını duyurmuştur. Onuncu günde 2 Milyon TL'nin aşıldığını yazmış ve kampanyayı 3 gün sonra bitirmişlerdir. Nitekim 14 Nisan 1970 tarihi geldiğinde 13 günlük nakdi yardım kampanyasının toplam ulaştığı rakamı; 3.107.241 TL olarak ilan edilmiş ve kampanya sona ermiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Deprem sonrasında afet bölgesine gönderilen ayni ve nakdi yardımlar ulusal ölçekli yardımlar ile sınırlı değildir. Hükümetin yaptığı uluslararası yardım çağrısı karşılık bulmuş ve afet bölgesine hatırı sayılır miktarda ayni ve nakdi yardım gönderilmiştir.

Afet bölgesine gönderilen insani yardımların kaydını tutan Kızılay'ın verilerine göre yurt dışından gelen ayni yardımlara Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5. Yurt Dışından Gelen Ayni Yardımların Cinsi ve Miktarı

Yardım Cinsi	Miktarı
Prefabrik ev	20 adet (200 adet iglo benzeri ev yapmak amacıyla)
Çadır	6.888 adet ve 746 muhtelif denk
Battaniye	58.915 adet ve 3.316 muhtelif denk
Seyyar Hastane (Alman)	1 adet
Ambulans	20 adet
Jeep	4 adet
Su tasfiye cihazı	46 adet ve 25 kutu
Röntgen cihazı (Seyyar)	2 adet
Kamyon	6 adet
Mutfak	108 adet
Mutfak malzemesi	47 sandık ve 351 kutu
Mutfak masası	18 adet
Mutfak kuzinesi	63 adet
Jeneratör	12 adet
Ocak (Küçük)	132 adet
Ocak (Büyük)	86 kutu
Lüks lamba	27 adet
Gaz sobası	10 adet
Felaket paketi	109 adet
İlk yardım malzemesi	379 karton ve 130 adet
Gamma Globulin	4.130 şişe, 2 kutu ve 1 karton
Plazma	181 koli
İlaç	2.113 muhtelif koli ve 3.000 adet
Tıbbi malzeme	78 adet ve 52 muhtelif koli

Kızamık aşısı	1.000 doz
Pardesü	1.022 balya
Giyim eşyası	5.895 balya
Un	692 çuval 1.680 torba
Pirinç	843 çuval ve 180 torba
Şeker	6.5 ton, 109 çuval, 170 torba ve 160 kutu
Yağ	700 teneke, 552 kutu ve 208 paket
Makarna	200 torba, 950 paket ve 160 kutu
Peksimet	288 kutu, 118 paket ve 383 karton
Bisküvit	1.000 kg
Çikolata	2.110 kg ve 11 kutu
Gıda maddesi	
Peynir	79 kutu
İrmik	40 torba
Mama	4.057 kutu
Hurma	765 sepet
Süttozu	259 kutu ve 10 ton
Konsantre süt	2 ton ve 215 karton
Konserve et	735 kutu ve 6.000 adet
Hazır çorbalık	1.152 kutu ve 533 karton
Marmelat	98 kutu

Kaynak: <http://kizilaytarikh.org/yayinlar.html> (23.08.2022).

Yurt dışından insani yardımda bulunan ülkeler arasında başta Batı Almanya, olmak üzere; Avusturya, Avustralya, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İsviçre, İsveç, İtalya, Vatikan, Norveç, Yunanistan, Yugoslavya, Amerika, Fas, İran, İsrail, Irak, Kuveyt, Birleşik Arap Cumhuriyeti (Mısır), Yeni Delhi, Tunus, Pakistan, Lübnan, Romanya, Polonya, Bulgaristan, Finlandiya, Macaristan, Lüksemburg ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) yer almaktadır (<http://kizilaytarikh.org>, 2022)

Daha önce de değinildiği üzere Batı Almanya, diğer ayni ve nakdi yardımlarının yanı sıra geçici barınma sorununu çözmek için yenilikçi bir girişimde bulunmuş ve afet bölgesinde 200'den fazla İglo benzeri barınaklar inşa etmiştir. Yurtdışından gönderilen diğer ayni ve nakdi yardımlara gelince; Mitchell (1976: 310)'e göre afet bölgesine;

- Norveç; 57.000 Dolar,
- Büyük Britanya; 43.000 Dolar,
- Yugoslavya; 40.000 Dolar,
- Fransa; 30.000 Dolar,
- Avustralya; 15.000 Dolar,
- Birleşmiş Milletler Gıda Programı; 1,5 milyon Dolar değerinde gıda,
- İsveç 6.000 battaniye, bir ton konserve et ve 200 çadır,
- Amerikan Kızıl Haç 15.000 Dolar ve 5.000 birim gamma globülin,
- Amerika Birleşik Devletleri su römorkları, battaniyeler, karyolalar ve tıbbi malzemeler,

- Katolik Yardım Derneği 286.895 Dolar değerinde eşya, diğer dini kuruluşlar da 511.895 Dolar,
- Diğer ülke ve uluslararası kuruluşlar toplamda 1.933.630 dolar değerinde insani yardım göndermişlerdir.

3.2. İyileştirme Çalışmaları

İyileştirme çalışmalarının kapsamına afetin üzerinden en az bir ay gibi uzun bir süre geçtikten sonra yapılan yardımlar girmektedir. Bu süre afetin ve coğrafyanın özelliklerine göre değişebilmektedir. Literatürde çoğunlukla kalıcı barınma yardımları iyileştirme çalışmaları kapsamında ele alınmaktadır.

Daha önce değinildiği gibi Gediz Depremi'nde birçok alt ve üst yapı hasar görmüştür. Binaların bir kısmı tamamen yıkılmış; bir kısmı da çeşitli derecelerde hasara uğramıştır ve bu binaların sayısı toplamda 27000'i geçmiştir Yapılara ilişkin hasar durumu Tablo 3'te gösterilmiştir. Bu da depremin tahrip edici yönünü gözler önüne sermektedir. Deprem sonrası, ulusal ve uluslararası insani yardımlarla, geçici barınma amaçlı çadırlar, prefabrik yapılar veya okullar vb. kamu binalarının kullanıldığını görüyoruz.

27000 kadar bina değişik derecelerde hasar görmüş olmasına rağmen, ilk etapta yalnızca 1000 kadar geçici iskân sağlanabilmiştir. Barınma ihtiyacının geri kalanı, çadırlar, komşuda ikamet ya da afetzedelerin kendi kendine inşa ettikleri barınaklarla sağlanmıştır. Geçici iskân ile ilgili problemler yaklaşık 3 ayda çözülebilmiştir. Bu süre içinde toplamda (Gökçe ve Tetik, 2012: 121);

- 26.000 çadır,
- 300 kulübe,
- 46 okul,
- 110 prefabrik dükkân,
- 16 Sağlık Ocağı,
- 10 devlet yapısı geçici iskân üniteleri olarak inşa edilmiştir.

Kalıcı iskân sağlamak amacıyla yer seçim çalışmaları ve diğer tüm araştırma etkinlikleri depremden 10 gün sonra başlamıştır. 10 jeoloji mühendisi, 8 sismolog ve 12 şehir plancısından oluşan bir teknik ekip, Gediz merkez de dâhil 102 yerleşim birimini çalışmış ve yeni yerleşim alanlarını tespit etmiştir. Bu çalışmalar sonucunda (eski) ilçe merkezinden 7 km güneye, boş ve kullanılmayan alana kaydırılmasına karar verilmiş ve bu alan gelişime-büyümeye müsait bir alandan seçilmiştir. Bu görüş merkezi hükümet tarafından da uygun görülmüştür. Esasen bu ortak görüşün oluşmasında sadece afetzedelerin isteği değil; boş ve mevcut şahıslara ait yapı ve arazilerin bulunmadığı bir alana inşaat yapmanın kolaylığı da etkili olmuştur. Böylece zamanında konutları yetiştirebilme kaygısı da içinde olmakla beraber, daha maliyeti yüksek bu alternatif tercih edilmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

İyileştirme çalışmaları kapsamında, İmar ve İskân Bakanlığı'nca yaklaşık 10000 yeni konutun, bir sonraki kış gelmeden, bir yıl içerisinde tamamlanması planlanmıştır. Konut yapımının dışında; okul, cami, yol ve alt yapı gibi birçok ulaşım ve alt yapı elemanının yapımı da bu planlama dâhilindedir (Pınar, 2012: 170). Buna ilişkin rakamlar Tablo 6'da gösterilmiştir. Yeni konutların hak sahiplerine teslimi için hasar tespit, hak sahipliği, yer seçimi, harita alımı,

planlama, kamulaştırma, tahsis vb. prosedürlerin tamamlanabilmesi için yedi aylık bir süre ön görülmüştür (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

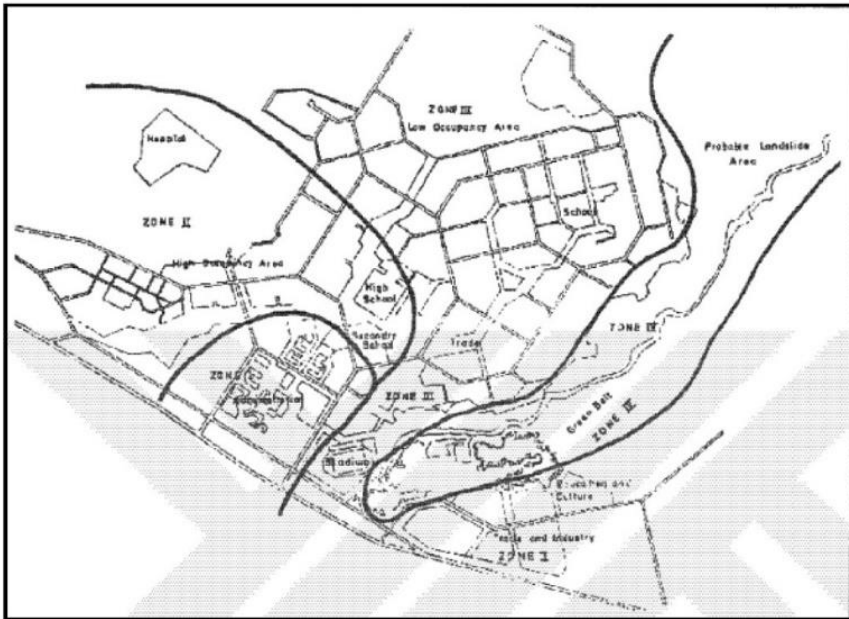
Tablo 6. İmar ve İskân Bakanlığı Tarafından İnşası Planlanan Yapılar ve Miktarları

İnşası Planlanan Yapılar	Miktarı
Konut	9.303 adet
İş yeri	577 adet
Ahır ve Samanlık	336 adet
Öğretmen Lojmanı	110 adet
Ortaokul	4 adet
Cami	83 adet
Sağlık Ocağı	27 adet
Jandarma Karakolu	14 adet
İlçeye İçme Suyu Sağlayacak Şebeke	2 adet
Köye İçme Suyu Sağlayacak Şebeke	36 adet
İlçeye Elektrik Tesisi	2 adet
Köye Elektrik Tesisi	14 adet
İlçe ve Köye Kanalizasyon	7 adet
Asfalt Yol Kaplaması	20 km.
Köy Yolu	172 km.
Köy İç Yolu	180 km.

Kaynak: Pınar, 2012.

Gediz'in yerleşim yeri olarak yeniden inşa edileceği konuma karar verildikten sonra, 20 kişilik bir ekip ile bir ay içerisinde yer seçimi çalışmaları yapılmış, yaklaşık iki ay sonra ise kalıcı konutların inşası için hazır hale gelinmiştir. Hazırlanan şehir planı Şekil 2'de gösterilmiştir.

Şekil 2. Depremden Sonra Yeni Yer Seçimi Yapılan Yeni Gediz'in Şehir Planı

Kaynak: Gökçe ve Tetik, 2012

Bölgeye yapılacak konut tipleri; karkas, tek katlı yığma, ahşap karkas tuğla dolgu, ahşap karkas bağdadi ve ytong şeklinde belirlenmiş ve yeni inşa edilecek yapılar için gerekecek malzeme ve miktarları Tablo 7'deki gibi tespit edilmiştir (Pınar, 2012: 163).

Tablo 7. Yeni İnşa Edilecek Yapılar İçin Gerekecek İnşaat Malzemeleri ve Miktarları Listesi

Malzeme Cinsi	Miktarı
Kum	500.000 m ³
Çimento	65.000 ton
Kireç	5.244 ton
Demir	52.000 m ³
Tuğla	30.000.000 adet
Kiremit	7.500.000 adet
Cam	29.000 m ²
Çivi	400 ton
Konutluk Prefabrik Malzeme	1.644 adet

Kaynak: Pınar, 2012

Kalıcı deprem konutlarının inşasına Temmuz 1970'te başlanmış ve halkın kışı dışarıda geçirmemesi adına binaların yapımının kısa sürede tamamlanması hedeflenmiştir. Hızla yürütülen inşaat çalışmaları sonucunda; Kasım ayı sonuna kadar, 8549 konut, 182 işyeri, 310 okul ve diğer kamu binası ve 220 km yol yapımı tamamlanmıştır. 30 yerleşim biriminin elektrik, su ve atık su alt yapısı tamamlanmış; böylece kış gelmeden afete uğramış nüfusun yaklaşık %90'ı kalıcı konutlarda ikamet etmeye hazır hale gelmiştir². Ancak bazı eksiklikler ve kaygılar³ sebebi ile afetzedelerin büyük bölümü kışı çadırlarda, hasarlı evlerinde ya da diğer geçici iskân ünitelerinde geçirmiş, yeni yerleşim yerine göç ancak 1971 yılı baharında başlayabilmiştir (Tercan, 2001: 48-62; Pınar, 2012: 164). Yer seçimi çalışmalarının tamamen sonuçlanması 1982 yılına kadar devam etmiş ve bu yıla kadar toplamda 9375 yeni konut, 589 işyeri, 360 okul ve sosyal servis, 330 km yol inşa edilmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 122).

Gediz merkezinin yeni seçilen alanı için 8 jeolog, 8 sismolog ve 4 şehir plancısı yaklaşık 250 hektar alanı çalışmış, 1/5000 ölçekli jeoloji haritaları, mühendislik jeoloji haritaları üretilmiştir. Jeologlar, alanı temel tehlike kuşaklarına ayırırken, plancılar ise diğer sentezleri yapmış ve verileri birleştirmişlerdir. Ayrıca plan, Gediz'in 1985'te bölgesel bir ticaret ve sanayi merkezi olacağı ve nüfusunun da 20000'i aşacağı öngörülerek hazırlanmıştır (Gökçe ve Tetik, 2012: 123). 1985 yılı nüfus istatistiklerine göre ilçe merkezi nüfusu tahmin edilene yakın bir biçimde 17416 olarak gerçekleşmiş, günümüzde ise 25.000'i aşmıştır. Şekil 3'te Gediz ilçesinin güncel uydu görüntüsü verilmiştir.

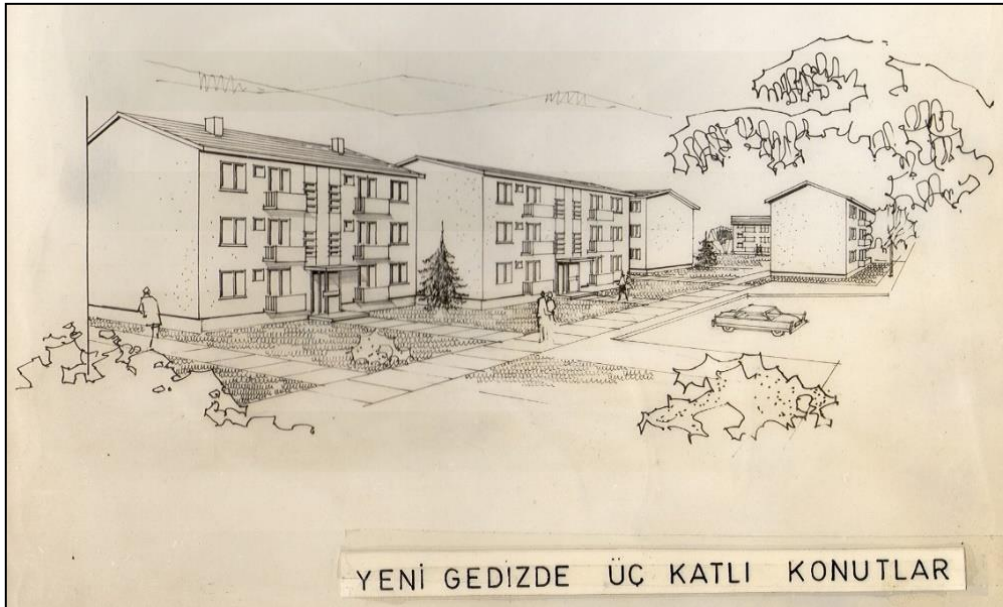
² Evini Yapana Yardım- yönteminden yararlananlar ve hak sahipliği, yer seçimi çalışmalarında problemler olanlar hariç

³ Yolların tamamlanmaması, içme suyunun yetersiz olması, konutlarda odunluk kömürlük bahçe duvarı olmaması, hayvanları için ahır benzeri bir alan olmaması, sivaların kurumamasından kaynaklı sağlık kaygıları vb. kaygılar

Şekil 3. Gediz İlçesinin Uydu Görüntüsü

Kaynak: <https://earth.google.com> (23.08.2022)

Deprem sonrası kentsel ve kırsal ihtiyaçlar gözletilmeksizin, köyler ve kasabalar için tasarlanan konut projelerinin genel hatlarında çok az farklılıkların olduğu görülmüştür. Temel plan; mutfak, yatak odası, oturma odası ve tuvaletten ibaret 50 m²lik tek katlı prefabrik konutlar ya da üç katlı apartmanlar olarak tasarlanmıştır. İnşa edilmesi planlanan deprem konutlarının proje örneği Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Deprem Evi Proje Örneği

Kaynak: Gediz Belediye Arşivi, 2022

Başlarda yeni yaşam alanına uyum sorunları yaşanmıştır. Buna karşın eski köye dönmenin, tamirat yapmanın mümkün olmadığı yerlerde, yeni yerleşim yerinin fazla rüzgâr alması, az güneş alması ya da drenaj sıkıntısı gibi dezavantajları, yeni yerleşim yerinin yollara, su kaynaklarına yakınlığı, yerel pazar ve iş imkânları ile tolere edilmiştir. Yeni yerleşim

yerinde sosyal ve ekonomik bazı hizmetlerin sağlanması, kabullenme ile ilgili en önemli faktör olmuştur. Yeni yerleşimlerin tarım arazilerine olan uzaklığı, özellikle gelişen yeni Gediz'de oluşan iş imkânları ile önemli bir problem olmaktan çıkmış, zamanla halkın büyük bir kısmı yeni Gediz'i benimseyerek buraya göç etmiştir (Gökçe ve Tetik, 2012: 126).

4. Kamu Yönetimi'nin İdari Uygulamaları

Depremden hemen sonra Gediz kaymakamı Naçar Kalman, Başbakanlığı telefon ile aramış, durumun vahametini belirtmiş ve acil yardım talebinde bulunmuştur (<https://www.cumhuriyetarsivi.com>, 2022). Dönemin başbakanı Süleyman Demirel ve hükümet tarafından ulusal ve uluslararası insani yardım çağrısında bulunulmuş, ülke imkânları dâhilinde tüm acil yardım birimleri harekete geçirilmiştir. Kurtarma operasyonlarına yardımcı olmak üzere ordunun bazı birimleri de afet bölgesine yönlendirilmiştir. Başbakan Süleyman Demirel afet bölgesini incelemek üzere, depremin ertesi günü afet bölgesine gitmiştir (<https://www.yeniasir.com.tr>, 2022). Afetzedelerle görüşmek ve afet bölgesinde incelemeler yapmak üzere dönemin Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Kütahya'ya gelmiş ve vatandaşlarla birebir görüşüp taleplerini dinlemiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Deprem bölgesine ekipler ve ilgili yöneticiler ulaştıktan sonra tüm müdahale çalışmalarını ve insani yardım operasyonlarını yürütmek üzere dönemin Kızılay başkanı, İçişleri Bakanlığı müsteşarı, İmar-İskân Bakanlığı müsteşarı ve Kütahya valisinden oluşan bir 'Tabii Afetler Komitesi' oluşturulmuştur (<http://kizilaytarih.org>, 2022). Komiteye idari bakımdan tam yetki verilmiştir. Kurulan komite, afet bölgesinin yönetim sorumluluğunu üstlenmiş ve faaliyetlerini Gediz'de sağlam kalan ortaokul binasından yürütmüştür (<https://www.eskigaste.com>, 2022).

01.04.1970 tarihli Günaydın Gazetesi'nin haberine göre deprem sonrası yıkılan yapılar ve can kayıpları nedeniyle eğitim-öğretime geçici olarak ara verilmiştir. Afet bölgesindeki okullar ve harici olarak Denizli, Bursa ve Demirci'de ilk ve orta dereceli okullar tatil edilmiştir (<https://www.gunaydingazetesi.com.tr>, 2022). Ayrıca Kütahya'da yaşayan ya da orada akrabaları bulunan Türk askerlerine 30 günlük idari izin verilmiştir (D'Souza, 1986: 45).

10.04.1970 tarihli Milliyet Gazetesi haberine göre arama kurtarma ve diğer müdahale çalışmalarının uzamasından kaynaklı, enkaz altındaki insan ve hayvan cesetlerinin salgın hastalıklara zemin hazırladığı şikâyetleri üzerine dönemin İmar ve İskân Bakanı Hayrettin Nakipoğlu, Tarım Bakanı İlhami Ertem'e hayvan cesetleri için zirai ilaçlama yapılması gerektiğini bildiren bir telgraf göndermiştir. Telgrafta ziraat mühendisi, veteriner hekim ve traktör istediğini belirtmiş; bakanlık, deprem bölgesine traktör teminine başlamış ve teşkilatta bulunan ziraatçılar ile veterinerlerden bazılarının acele deprem bölgesine gitmesini istemiştir. Ziraat mühendisleri odası, oda başkanı Yılmaz Hastürk'ün başkanlığındaki 15 kişilik bir mühendis ekibi Kütahya'ya gönderilmiştir (<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>, 2022).

Depremden hemen sonra afet bölgesine yurt içi ve yurt dışından pek çok insani yardım malzemesi gönderilmiştir. Fakat insani yardım malzemelerinin bazı bölgelere hiç ulaşmaması, organizasyonun sağlanamadığı hakkında eleştirilere neden olmuştur. Dönemin milletvekillerinden bazıları durum ile ilgili tespitlerini TBMM'de dile getirmişlerdir. Kütahya Milletvekili Ali Erbek, 03.04.1970 tarihli meclis konuşmasında afet bölgesi ziyaretinden elde

ettiği gözlemleri paylaşmış, hükümete ve Kızılay'a yardımları için teşekkürlerini bildirirken eleştiri olarak; yapılan yardımların mahalli komitelerce yerine zamanında yetiştirilemediğini ve adilâne bir şekilde dağıtılmadığını dile getirmiştir (TBMM, 1970a: 91). Dönemin bir diğer Kütahya milletvekili olan Mehmet Ersoy, deprem bölgesindeki organizasyon bozukluğunu parlamentoya taşıyacağını bildirmiştir. Deprem bölgesinde tetkiklerde bulunan parti heyeti üyelerinden; Reşit Ülker ve Şevket Köksal 2 Nisan 1970'te gerçekleştirdikleri basın toplantısında; "Bakanların, valilerin ve idare adamlarının büyük bir gayret içinde çırpındıklarını ancak organizasyon bozukluğu yüzünden birçok yerlere gerekli yardım malzemesi gidemediğini" belirtmişlerdir. Yaptıkları toplantıda Ülker ve Köksal;

Usulüne göre tevziat olmadığından araya bazı çapulcular girmiş ve birkaç defa yardım malzemesi alarak bunları depo yapıp dışarıya sevk etmeye başlamışlardır... Bu vatandaşlar tevziyatı devlet memurları dağıtsın, dediler. Ayrıca yıkılan yanan yerlere de zabıta konulmasını istediler... (TBMM, 1970b: 314)

diye eklemişlerdir.

Deprem bölgesindeki organizasyon bozukluğu ile ilgili olumsuz eleştirilerin aksine, bazı olumlu değerlendirme ve övgüler de vardır. Örneğin; depremi yerinde incelemek üzere Türkiye'ye gelip beş gün boyunca gözlemlerini resmi olarak rapor eden 'İsveç Doğal Afetler Komitesi' başkanı Dr. Aspergenn, Kızılay'ın ilkyardım, gezici hastane ve aş ocakları ile ilgili organizasyonunu kusursuz bulduğunu belirtmiştir (Akgün ve Uluğtekin, 2011: 195).

Depremden sonra, 7/1164 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 5 Ağustos 1970 tarihinde Gediz'in taşınması uygulamaya konmuş; 'Karılar Pazarı' isimli mevkiye 5.375.237 m² arazi yeni ilçenin kurulması amacıyla kamulaştırılmış ve kalıcı konutların yapımı ile birlikte afetzedelerin nakli sağlanmıştır (Pınar, 2004: 241).

Hükümet depremzedelere yardım etmek amacıyla; Almanya'ya işçi gönderiminde depremzedelere ayrıcalık tanımış, gönüllüler için tercihli kaydın tahsis edilmesini sağlamıştır. Almanya'da çalışma izni afet bölgesinde yaralarını sarmaya çalışan vatandaşlar için önemli bir fırsat olarak algılanmış ve kabul edilmiştir (D'Souza, 1986: 40).

5. Dönemin Afet Yönetimi Sistem Yapılanması

Tercan (2018: 108), ülkemizin afet yönetim sistemini ve geçmişten bugüne uygulanan politikaların dönüşümünü, tarihsel süreç içerisinde dört farklı döneme ayırmaktadır. Bunlar (Tercan, 2018: 108);

- I. 1944 Yılı Öncesi Dönem (Büyük İstanbul Depremi ile başlayan süreç)
- II. 1944-1999 Yılları Arasındaki Dönem (Marmara Depremi'ne kadar olan süreç)
- III. 1999-2009 Yılları Arasındaki Dönem (AFAD [Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı]'ın kuruluşuna kadar olan süreç)
- IV. 2009 Yılı Sonrası Dönem (AFAD'ın kuruluşundan sonraki süreç) olarak sıralanabilir.

AFAD'ın Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişten sonra 2018 yılında çıkarılan 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmasından sonraki süreç de 'beşinci (V.) dönem' olarak değerlendirilebilir. Bu mevzuatın yayınlanmasından beri AFAD faaliyetlerini İçişleri Bakanlığı emrinde sürdürmektedir.

Gediz Depremi'nin gerçekleştiği 1970 yılı, Tercan (2018)'in yaptığı bu tarihsel dizilim arasında ikinci döneme denk gelmektedir. Bu dönem; Türkiye'nin doğal afetlerle ilgili faaliyetlerinin yeniden hız kazandığı, ağırlıklı olarak afet sonrası politikalar ile gelişmekte olan ancak yetersiz ve bütünleştirilememiş afet öncesi çalışmaların geleneksel afet yönetim modelinin uygulandığı bir dönemdir (Özmen ve Özden, 2013: 16). Bu dönemde çıkarılan mevzuata ve politik kararlara bakınca, sistemin müdahale odaklı olduğu, afet yönetim politikalarının yara sarma anlayışı üzerinden teşkil edildiği görülmektedir. Afet öncesi süreçlerin göz ardı edildiği, hazırlık ve zarar azaltma çalışmalarının yeterince önemsenmediği bu dönemde, Türkiye 1966 Varto Depremi ve 1970 Gediz Depremi gibi afetlerden büyük zararlar almış ve ağır ekonomik kayıplar yaşamıştır (Eyidoğan vd, 1991: 147).

Dönemin afet yönetim yapılanması; İmar ve İskân Bakanlığı, Kızılay ve Türkiye Emlak Kredi Bankası'ndan oluşan üçlü bir yapıdan oluşmaktadır. Bu yapının ana elemanı İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü'dür (<https://www.jmo.org.tr>, 2022).

5.1. Afet İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilatının Oluşum Süreci

1959 yılında *Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun* un yürürlüğe girmesinden sonra konu afet yönetimi ilgili konuların ilk kez ele alındığı ve ilgili çalışmaları yürütmek amacıyla, bu kanuna istinaden, İmar ve İskân Bakanlığı bünyesinde 'Afet İşleri Daire Başkanlığı' kurulduğu görülmektedir. 1965 yılında ise daire başkanlığı düzeyindeki bu kurum genel müdürlük düzeyinde yeniden örgütlenmiş ve 'Afet İşleri Genel Müdürlüğü' kurularak, afet öncesi ve sonrası tüm çalışmaları yürütme görevi bu genel müdürlüğe verilmiştir. Genel Müdürlüğe bağlı yedi daire başkanlığı teşkil edilmiştir. Bunlar (<https://www.jmo.org.tr>, 2022);

- I. Acil Yardım Haberleşme ve Makine Dairesi Başkanlığı,
- II. Planlama Hak Sahipliği ve Borçlandırma Dairesi Başkanlığı,
- III. Afet Etüt ve Hasar Tespit Dairesi Başkanlığı,
- IV. Geçici İskân Dairesi Başkanlığı,
- V. Prefabrikte İmalat ve Montaj Dairesi Başkanlığı,
- VI. Fon Yönetim ve İkmal Dairesi Başkanlığı,
- VII. Deprem Araştırma Dairesi Başkanlığı'dır.

Esasen, ilgili mevzuat ile Afet İşleri Genel Müdürlüğü'ne afet öncesi-hazırlık, planlama gibi hizmetlerin yer aldığı- dönem için de birtakım yükümlülükler getirilmişse de Gediz Depremi sonuçları gösteriyor ki; bunlar kâğıt üzerinde kalmış, aktif biçimde hayata geçirilememiş ve ülkemiz hazırlıksız yakalanmıştır.

Geçmişten günümüze kadar olan süreçte Türkiye, afet yönetimi ve insani yardımlar ile ilgili kapasitesini oldukça güçlendirmiştir. Bir bakanlığa bağlı, başkanlık seviyesinde, AFAD gibi bir kamu kurumunun tesis edilmesi ve bu kurumun teşkilat yapısı altında, acil yardımlar / insani yardımlar ile ilgili daire başkanlıklarının bulunması önemli gelişmelerdir (<https://www.afad.gov.tr>, 2022). Konu ile ilgili diğer önemli gelişme ise Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP)'ın varlığıdır. Bu planın müdahale hizmetlerinin etkinliği ve

başarısına önemli katkılar sunduğu değerlendirilmektedir. Afet yönetimi ve insani yardımlar ile ilgili mevcut kamu örgütlenmesi ve insani yardım yönetim süreçlerine bakıldığında, geçmişten bugüne afet yönetimi ve insani yardım yönetimi sisteminin gelişiminden söz edilebilir. Yine de mevcut olan bu sistem, afet öncesi ve afet sonrası bağlamında bütünsel olarak incelendiğinde, güçlendirilmesi / geliştirilmesi gereken bazı eksikliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Bunların giderilmesine yönelik önerilere sonuç kısmında yer verilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışma, Gediz Depremi ile ilgili geriye dönük kayıtların incelenmesi, arşiv araştırması ve literatür taranması yöntemleri ile ulaşılan verilerden yola çıkılarak, yürütülen insani yardım çalışmalarını afet yönetimi bağlamında değerlendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre Gediz Depremi'nde 1086 kişi hayatını kaybetmiş, 1258 kişi yaralanmış, çok sayıda bina yıkılmış ya da ağır hasara uğramış ve bazı yollar kullanılamaz hale gelmiştir. Gediz Depremi'nden sonra yaşanan deprem dışındaki zorlukların da kayıpların artmasına yol açtığı görülmektedir. Deprem kış aylarına denk gelmesi sebebiyle soğuk hava ve kar yağışı da halkı olumsuz etkilemiştir. Dönemin afet yönetim sisteminin ve mevcut işleyişinin, yukarıda bahsedildiği gibi, reaktif ve müdahale odaklı olması da depremin olumsuz etkileri ile baş etmeyi zorlaştırmıştır. Afet yönetim sistemi ile ilgili sorunların yanı sıra, toplumun da afete hazırlık ve bilinç düzeyinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Dönem koşullarındaki inşaat yapılarındaki yetersizlik ve yoksulluğun yaygın olması da olumsuz sonuçları arttırmıştır. Bu yüzden afet bölgesinde yaşayan insanlar Gediz Depremi'ne hazırlıksız yakalanmış ve meydana gelen afet şok etkisi yaratmıştır.

Afetlerde kaybın azalması ve dayanıklılığın sağlanması için en önemli hususlardan biri de depreme dayanıklı güçlü yapı stoğuna sahip olmaktır. Gediz Depremi esnasında 27000'den fazla binanın çeşitli derecelerde hasar görmesi –bunların içinde hatırı sayılır miktarda yıkılan ve ağır hasarlı bina bulunmakta- binaların dayanıksızlığını gözler önüne sermekte ve 'deprem öldürmez, dayanıksız bina öldürür' mottosunu doğrular niteliktedir. Gediz Depremi'nde can ve mal kaybını arttıran ana problem; yapıların dayanıksız inşa edilmesinin yanı sıra, ahşap materyalden ve yapışık nizamda olmalarıdır. Bu durum deprem sonrası başlayan yangının yayılmasına ve zayıflığın artmasına yol açmış ve Gediz Depremi'nin sonuçlarını dramatik kılan temel sebeplerden biri haline almıştır.

Afetler tarihinde Gediz Depremi ismi ile anılan bu felaket, olumsuz sonuçları bakımından ülkemizde ve dünyada yankı uyandırmış, her ülke ve milletten afet bölgesine insani yardımlar gönderilmiştir. Milletvekili raporlarına ve bazı yazılı kayıtlara göre geçici barınma amaçlı çadır vb. araçlar afetzedeleri soğuktan korumaya yetmemiştir. Afetzedelere kalıcı barınma sağlamak için İmar ve İskân Bakanlığı'nın yaptığı deprem konutları ise; birçok sorunu barındırmasının dışında komşuluk ve akrabalık ilişkileri gibi sosyal yapı ve değişkenler gözetilmeden dağıtımı yapıldığı için insanların yeni yerleşim yerine sosyal uyum sürecini de olumsuz etkilemiştir. Çoğu vatandaş eski sosyal ilişkilerini –akrabalık, komşuluk- terk etmemek amacıyla deprem öncesi ikamet ettikleri evlerini –onarım ve tadilat yaparak- kullanmaya devam etmişlerdir.

Deprem konutları; inşaat kalitesi, ihtiyaçları karşılama, kullanım uygunluğu ve alt yapı açısından problemler barındırdığı aktarılmaktadır. Öyle ki Mitchell (1976: 300), deprem

evlerinin kullanım alanlarının küçük olduğunu, inşaat malzemelerinin kalitesinin düşük olduğunu, ısınma problemi yaşandığını, hayvanlar için ahır vb. imkânların olmadığını, içme ve kullanma suyuna erişimde sorunlar yaşandığını aktarmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerle deprem konutları verimli kullanılmamış bazıları da terk edilmiştir. Sonuç olarak yeni evler pek çok durumda ıssız, eskimeye bırakılmış ve parası ödenmemiş bir şekilde kalmış ve (Mitchell,1976:301) ekonomik açıdan zarar olarak devlet bütçesine yansımıştır.

Afet yönetimi bağlamında dönemin insani yardım operasyonlarını koordine etmek üzere 'Tabi Afetler Komitesi' teşkil edilmiştir. Ancak meclis tutanakları, gazete haberleri ve çeşitli akademik yayınlarda; bu komitenin görevini etkin olarak yapamadığı, organizasyonda sıkıntılar yaşandığı, insani yardımların ihtiyaç sahiplerine vaktinde ulaştırılmadığı ve yardımların dağıtılmasında çeşitli usulsüzlükler yaşandığı aktarılmaktadır. Bunlara rağmen devlet kurumlarından daha fazla ön plana çıkan Kızılay örgütü; çadır, gıda malzemesi ve diğer aynı yardımların dağıtılması başta olmak üzere, oldukça başarılı işler yapmıştır. Benzer şekilde Türk Silahlı Kuvvetleri personeli de –arama kurtarma ve enkazdan çıkarma faaliyetleri başta olmak üzere- büyük bir çaba ve hizmet örneği göstermiştir. Mevcut imkânların özverili biçimde kullanıldığından ve kurumların iyi niyetli davrandığından şüphe olmamasına karşın; çalışmaların koordinasyonu ve etkinliği zayıf kalmıştır. Özellikle devlet afet yönetim organizasyonu açısından müdahale çalışmalarında aciz ve yetersiz bir görüntü çizmiştir. Bunun yaşanmasındaki temel neden tüm afet çalışmaları ve insani yardım operasyonlarını devlet adına kamu örgütlenmesinin en üstünden idare edecek, yetkiyi kendi elinde toplamış, güçlü ve sistemli bir yapının olmayışıdır. Konu ile ilgili eleştiriler genel olarak; afetlerde insani yardım operasyonlarını koordine edici ve hizmetleri bütünleştirici bir kurumun ve sistemin olmaması noktasına odaklanmaktadır.

Gediz Depremi üzerinden geçen yaklaşık 52 yıl sonra afet yönetimi ve insani yardım konusunda getirilebilecek önerilerden bazıları şöyledir: Afetlerde insani yardım yönetimi konusu sistematik açıdan bütünüyle ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu sistem içerisindeki her aktör ile işbirliği çerçevesinde çalışmalar yürütülmelidir. Ayrıca sistemin gelişimi için ulusal, uluslararası iyi örnekler üzerinden çıkarım ve modellemeler yapılmalıdır. Afetlerde insani yardımlarla ilgili mevzuat gözden geçirilmeli, kapsamlı olarak ele alınmalı, güncellenmeli ve ihtiyaçları karşılayacak düzeye getirilmelidir. Bunların yanında afetlerde insani yardım faaliyetleri ile ilgili ulusal düzeydeki strateji-taktik-operasyonel planlar gözden geçirilerek; eksikleri giderilmeli ve gerekli güncellemeler yapılmalıdır. Tüm planlama süreçleri paydaşlar ile işbirliği ve ortaklık çerçevesinde yürütülmelidir. Son olarak afetzedeleri de afetlerde insani yardım çalışmalarının bir paydaşı, bir muhatabı olarak değerlendirmeli ve gerek afet öncesi gerekse afet sonrası çalışmalarda yönetim süreçlerine dâhil edici sistem ve yapılar geliştirilmelidir.

Günümüz afet yönetimi sistemi içerisinde insani yardımlar ile ilgili olarak, başta müdahale evresi için, güçlü kapasite ve başarılı çalışmalardan söz edilebilir. Özellikle TAMP'ın yürürlüğe girmesinden sonra, müdahale evresindeki operasyonel faaliyetlerin genel olarak başarılı olduğu hem akademik hem de bürokratik çevrelerce kabul edilen ve dile getirilen bir durumdur. Buna rağmen sistem bütünü içerisinde, bilhassa afet öncesi süreçler ile ilgili bazı eksik ve zayıf yönlerin olduğu değerlendirilmektedir. Bu sorunlar yukarıda yer

alan öneriler doğrultusunda giderilebilir ve insani yardım yönetimi açısından güçlü bir yapı tesis edilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışmada içerisinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, çalışmanın özgün olduğunu, bildiririm. Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Bu çalışma tek yazar tarafından hazırlanarak ortaya konulmuştur.

Çıkar Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanmasında çıkar çatışması yaşanacak herhangi bir durum bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- AFAD. (2014), *Açıklamalı Terimler Sözlüğü*. Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı.
- Akgün, S. K. ve M. Uluğtekin (2011). *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a II*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği.
- Bilgili, A. ve G. S. Aktaş (2022). "Afet Yönetimindeki Paradoks: 2020 Ege Denizi Depremi". *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 8(2), 408-420.
- D'Souza, F. (1986). "Recovery Following the Gediz Earthquake: A Study of Four Villages of Western Turkey". *Disasters*,10(1), 35-52.
- EM-DAT (2022). *Guidelines*, <https://www.emdat.be/guidelines> (09.10.2022).
- Ergünay, O. (1990). *Afet Planlaması Esasları ve Afet Senaryoları*. Ankara: Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Afet İşleri Genel Müdürlüğü.
- Erinç, S., T. Bilgin, M. Bener, K. Sungur, S. Erer, ve K. Göçmen (1970). *28 Mart 1970 Gediz Depremi : Tatbiki Jeomorfolojik Etüd*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Erkan, N., T. Seçilmişler ve N. Boşdurmaz (2007). "35 Yıl Sonra Gediz Depremi: Depremin, Yaşayanlar ve İki Yerleşme Üzerindeki Etkileri". *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(6), 139-149.
- Eyidoğan, H., U. Güçlü, Z. Utku ve E. Değirmenci (1991). *Türkiye Büyük Depremleri Makro-Sismik Rehberi (1900 - 1988)*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Maden Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü .
- Gediz Belediye Arşivi. (2022), <https://gediz.bel.tr/Gediz-Tarihi> (09.10.2022).

Gökçe, O. ve Ç. Tetik (2012). *Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları*. Ankara: AFAD Yayınları

<https://www.afad.gov.tr/teskilat-semasi> (09.10.2022).

<https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=20> (23.08.2022)

<https://earth.google.com/web/> (23.08.2022)

<http://gazetearsivi.milliyet.com.tr> (23.08.2022)

<http://kizilaytarih.org/yayinlar.html> (23.08.2022)

<https://public.emdat.be/data> (03.10.2022)

<https://satis.hurriyet.com.tr/AttributeSelect.aspx?pid=48&catid=2> (23.08.2022)

<https://www.cumhuriyetarsivi.com> (23.08.2022)

<https://www.eskigaste.com> (2022). Tercüman Gazetesi Arşivi.

<https://www.eskigaste.com/arsiv/tercuman-gazetesi-arsivi/> (23.08.2022)

<https://www.gunaydingazetesi.com.tr/gazete-arsivi/> (23.08.2022)

<https://www.jmo.org.tr>. (2022). *Afet İşleri Genel Müdürlüğü*.

https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/34841a6831464b6_ek.pdf?dergi=HABERBULTENI (23.08.2022)

<https://www.yeniasir.com.tr/arsiv> (23.08.2022)

<https://www.youtube.com>. (2018). *Kütahya Ajansı-Kütahya Gediz Depremi'nin Görüntüleri*,

<https://www.youtube.com/watch?v=7AeUmAUpc4I> (23.08.2022)

Karaman T.Z., (2021). *Afetlerde Güvenli İnsani Yardım Yönetimi-Felsefesi Sunumu, Afetlerde İnsani Yardım Online Semineri*, <https://izisyom.deu.edu.tr/afetlerde-insani-yardimlar/> (23.08.2022)

Mitchell, W. A. (1976). "Reconstruction After Disaster: The Gediz Earthquake of 1970". *Geographical Review*, 66(3), 296-313.

Nakajima, Ş. (2012). "Deprem ve Sonrası Psikolojisi". *Okmeydanı Tıp Dergisi*(28), 150-155.

Özmen, B. ve T. Özden (2013). "Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme". *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (49),1-28.

Pınar, M. (2004). *Çağlar Boyunca Gediz*. Kütahya: Eskigediz Belediyesi Kültür Yayınları.

Pınar, M. (2012). *Gediz Ansiklopedisi*. Kütahya: Gediz Belediyesi Kültür Yayınları.

Şenol, D. (2003). "Gediz Depreminin Düşündürdükleri". *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3), 9-20.

TBMM (1970a). *TBMM Tutanak Dergisi- 3. Dönem 4. Cilt / 64. Birleşim 1. Oturum Tutanağı*,

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d03/c004/mm__03004064.pdf (23.08.2022)

TBMM (1970b). *TBMM Tutanak Dergisi-3. Dönem 9. Cilt / 23. Birleşim 1. Oturum Tutanağı*,
https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/td_v2.sayfa_getir?sayfa=314&v_meclis=4&v_donem=3&v_yasama_yili=&v_cilt=9&v_birlesim=023 (23.08.2022)

Tercan, B. (2001). *Deprem Sonrası Yalova İlinde Yeniden Yerleşme Süreci*. Yüksek Lisans Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Tercan, B. (2018). "Türkiye'de Afet Politikaları ve Kentsel Dönüşüm". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5) 63-74.

TMMOB. (2009). *1900 Sonrası Türkiye Depremleri, Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odasının Önerileri Oda Raporu*, 2-5,
http://www1.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8273773702779a0_ek.pdf (03.10.2022)

Uzsoy, Ş., ve M. Çelebi (1970). *28 Mart 1970 Gediz Depremi ve Yapılarda Meydana Getirdiği Hasarlar*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

EXTENDED ABSTRACT

Turkey is a country where natural and man-made disasters occur frequently. Many disasters occur in Turkey every year and these disasters cause negative consequences such as death, injury and economic loss. According to the International Disaster Database (EM-DAT) records, five events were recorded as disasters in Turkey within the first nine months of 2022. While 39 people lost their lives in these disasters, 57 people were injured and an economic loss of approximately 243 thousand dollars occurred.

In the history of disasters in Turkey, earthquakes come to the fore in terms of the negative consequences of disasters. One of the large-scale earthquakes mentioned is the 7.2 magnitude earthquake that took place on March 28, 1970 and was recorded as the 'Gediz Earthquake'. In this earthquake, 1086 people died and approximately 27 thousand buildings, 10 thousand of which were severely damaged, became unusable. This study was carried out in order to evaluate the humanitarian aid efforts in the context of disaster management, based on the data obtained through the retrospective analysis of the Gediz Earthquake, archival research and literature review methods.

The Gediz Earthquake caused a total economic loss of 56 million dollars, including emergency cash aid and temporary resettlement activities. After the 7.2 magnitude earthquake, there was a need for humanitarian aid in many areas such as search and rescue, nutrition, shelter and health, and for this reason, Turkey called for humanitarian aid. Humanitarian aid is defined as "all forms of in-kind, cash and service assistance to people in need". In this study, all in-kind, cash and service aids were evaluated within the scope of humanitarian aid by keeping the scope of the concept of humanitarian aid broad.

Turkey's call for humanitarian aid has been answered both at home and abroad. Many humanitarian aid teams from abroad set out to contribute to the response efforts and deliver humanitarian aid materials. Volunteers from the public, NGOs and various regions participated in the intervention work. Military personnel of the Turkish Armed Forces carried

out search and rescue activities to a large extent. Apart from the military personnel, a small number of search and rescue teams and volunteer citizens who reached the region also participated in the debris clearing studies. After the earthquake, many medical teams were sent to the disaster area by the state. Apart from the state, non-governmental organizations, universities and foreign countries also provided medical supplies and personnel. For example; The Red Crescent has sent a mobile tent hospital with a capacity of 50 patients and health personnel who can work in it. Apart from this, it is seen that health personnel from Ege University, Istanbul Cerrahpaşa University and Germany were sent to the earthquake area for medical aid. In order to provide temporary shelter after the earthquake, 6000 tents and 1500 blankets were sent to the region by the Red Crescent in the first place. German pharmaceutical company Bayer sent special teams and chemicals for the construction of 'igloo'-like foam accommodation units. With this method, more than 200 accommodation units were built and distributed to the disaster victims by drawing lots. In the first three months, 26000 tents were used for temporary shelter. The Red Crescent carried out the nutritional aid to a large extent in the disaster area. Red Crescent has established two mobile field kitchens in the disaster area with the capacity to serve 1000 people per hour. 15 tons of flour, 13 tons of oil, 20 tons of bulghur and other food materials in various sizes and quantities were sent to the disaster area for nutritional aid. Some other kinds of food items such as flour, rice, sugar, oil, pasta, biscuits, milk powder, cheese, semolina, baby food, chocolate, milk and canned meat were also sent. Moreover, the construction of approximately 10000 buildings, including housing, workplace and school, has been planned by the state for permanent shelter assistance in the context of improvement works. In the 12 years after the earthquake, a total of 9375 new residences, 589 workplaces, 360 schools and social services, and also 330 kilometers of roads were built.

A coordination committee, called 'the Natural Disasters Committee', was established to coordinate humanitarian aid operations in the disaster area. In various publications, it is seen that this board has been criticized for causing some problems in aid organization and irregularities in aid distribution. Despite the negative evaluations, it can be said that the Red Crescent personnel and the Turkish Armed Forces personnel performed successfully in humanitarian aid efforts. When the publications related to this earthquake are examined, it is seen that the state has an unsuccessful image in its intervention efforts. The reason for this could be the fact that there was no public institution like AFAD today, which would manage all humanitarian aid operations from the top levels of the organizational structure on behalf of the public, and gather the authority in its own hands.

Some of the suggestions that can be made about disaster management and humanitarian aid 52 years after the Gediz Earthquake are as follows: The issue of humanitarian aid management in disasters should be systematically addressed and evaluated. Studies should be carried out within the framework of cooperation of every actor in this system. In addition, some inferences and modellings should be made regarding national and international examples for the development of the system. Legislation on humanitarian aid in disasters should be reviewed, comprehensively addressed, updated and brought to a level that meets the needs. In addition to these, national-level strategy-tactical-operational plans related to 'humanitarian aid activities in disasters' should be reviewed, their deficiencies should be eliminated and necessary updates should be made. All planning processes should be carried

out within the framework of cooperation and partnership of other stakeholders. Finally, disaster survivors should be considered as stakeholders and interlocutors of humanitarian aid efforts in disasters, and also systems and structures should be developed to include the survivors in the management processes both in pre-disaster and post-disaster studies.